

УДК 378.03:786.2.071.2

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-КРЕАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СТУДЕНТІВ-ПІАНІСТІВ ЯК СУСПІЛЬНО-ЦІННІСНЕ ЯВИЩЕ

Наталія Гуральник

*Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
вул. Пирогова, 9, 01601 Київ, Україна*

Розкрито сутність наукової категорії інтелектуально-креативний потенціал у контексті визначення громадянського суспільства на прикладі музично-виконавської діяльності українських студентів-піаністів як суспільно-ціннісного явища.

Ключові слова: інтелектуально-креативний потенціал, громадянське суспільство, студент-піаніст.

Сучасний стан державотворення, духовного оновлення українського суспільства потребує активізації інтелектуального і творчого потенціалу народу, залучення до безпосередньої участі в цих процесах усього суспільства.

Актуальність проблеми полягає у розкритті інтелектуально-креативних потенцій студентів-піаністів як суспільно-ціннісного явища, що виходить за межі їхньої навчальної діяльності й рокується у широкому спектрі креативних здібностей, які успішно реалізується в багатоаспектній музично-творчій діяльності, культуротворенні громадянського суспільства завдяки активному концертному виконанню.

Ми ставили за мету проаналізувати й теоретично узагальнити сутність інтелектуально-креативного потенціалу як наукового поняття; виявити своєрідність його розкриття в позанавчальній самостійній творчості студентів-піаністів; проілюструвати їхнє ставлення до власної музично-професійної діяльності й визначити громадянську позицію як самоціннісну особистісну рису.

Реалізація мети потребує вирішення таких завдань: визначити сутність окремих складових поняття інтелектуально-креативний потенціал та як бінарного змістового утворення; розкрити шляхи його реалізації через виконавську компоненту діяльності студентів-піаністів вищих музичних освітніх закладів; з'ясувати значення соціально-ціннісної мотивації в родині як елементі структури громадянського суспільства для усвідомлення особистістю цього явища.

Інтелектуально-креативний потенціал студентів-піаністів (так ми визначили представників молодого покоління української фортепіанної школи, продовжувачів краших її традицій, які свідомо обрали фортепіано

засобом і умовою розкриття власних інтелектуально-креативних потенційних можливостей) детермінується системою цінностей певного громадянського суспільства, в якому відбувається його розвиток.

Різні підходи до висвітлення проблеми розвитку і характерологічних особливостей громадянського суспільства висвітлено в наукових працях В. Ф. Баранівського, К. С. Гаджиева, Л. І. Горенко-Баранівської, І. І. Кравченко, О. Д. Куценко, В. І. Шинкарука, Н. А. Шипа, Г. П. Щедрової. Досліджуючи науковий статус громадянського суспільства, Л. І. Горенко-Баранівська наводить багато його визначень. Ми розглянемо ті, які, на наш погляд, конкретно характеризують його культурні властивості. К.С. Гаджиев, наприклад, трактує громадянське суспільство як “систему забезпечення життєдіяльності соціальної, соціокультурної і духовної сфер, їх відтворення і передачі від покоління покоління...” [1, с. 29]. На думку Одінцової, “громадянське суспільство – це таке суспільство, де головною діючою особою, суб’єктом розвитку є людина з усією системою потреб та інтересів, відповідною структурою цінностей” [6, с. 41]. Г. П. Щедрова вважає, що “головною діючою особою є людина зі своєю системою запитів та інтересів, відповідною системою цінностей” [10]. На підставі цього можна стверджувати, що громадянське суспільство розвивається завдяки самоцінності кожного суб’єкта, який своєю діяльністю безпосередньо впливає на внутрішній стан спільноти та його міжнародний статус.

Громадянське суспільство побутує в конкретній формі, яка визначається певними чинниками. Серед них, за визначенням Н. А. Шипа, є конкретно-історичні та культурні умови країни [9].

У XX столітті в громадянському суспільстві України серед інших суттєвих змін на шляху відродження нації, розбудови демократичної держави виникали перешкоди духовного та культурного характеру, які, на думку Л. І. Горенко-Баранівської, “ускладнюють процес соціальної трансформації... також викликають інтелектуальну кризу, яка в свою чергу стає чинником неминучого подальшого відставання українського суспільства в світосистемній динаміці” [2, с. 38]. На суттєві зміни кінця XX–початку XXI століття вказав Т. Блер. На його думку, “у прийдешньому столітті конкуренція поміж суспільствами-націями буде не за економічними показниками, а за показниками знання, освіченості, інтелекту” [2]. Такі умови потребують цілісної культурно-освітньої програми, спрямованої на розвиток інтелекту, здатного подолати можливі кризові ситуації в суспільстві. Провідну роль у цьому процесі можуть відігравати освітні заклади, зокрема й мистецькі, які здатні надати універсальну освіту особистості шляхом поєднання інтелекту (в освітньо-науковій практиці), громадянської свідомості моральних принципів (культурній діяльності) на почуттєво-естетичних засадах.

За принципом постійного зближення інтелектуальної та громадянської культури (О. Д. Куценко) відбувається, по-перше, усвідомлення своєрідності національного досвіду пізнання; по-друге, розуміння інтернаціональних досягнень у загальній світовій спільноті. Як один із засобів прилучення до інтелектуального життя світової спільноти використовують Інтернет. Однак перспектива громадянського суспільства з огляду на інтернаціональне буття розкривається завдяки ще одній можливості, діяльності культурно-громадських осередків, наприклад, музично-професійних спільнот, взаємовпливу та своєрідному обміну почуттєвою інформацією шляхом проведення культурно-музичних форумів, фестивалів, конкурсів тощо, на яких утверджується національна культура зусиллями творчої молоді, зокрема піаністів, особливо їхніх перемог на міжнародних музично-виконавських змаганнях.

Інтелектуально-креативний потенціал особистості як складний науково-практичний феномен, полізмістовне утворення ми виділили в самостійний предмет науково-педагогічного дослідження, зважаючи на проблемний характер його теоретичного визначення та практичного застосування в мистецькій освіті, що детермінується інтелектуалізацією як здатністю до розумових функцій та підвищення їх кваліфікаційного та освітнього рівнів поряд із яскраво виявленим почуттєвим навантаженням творчої виконавської діяльності студента-музиканта.

У межах соціально-гуманітарних наук термін потенціал розвивався в двох напрямках, один з яких пов'язаний з родовими видами людської діяльності, звідси науковий, професійний, інтелектуальний, творчий потенціал. “Людський потенціал” розгортає, на думку І. Є. Красногородського, В. М. Лаврова, свою сутність у вигляді готового суб'єкта до діяльності, а отже, необхідно брати до уваги психологічні якості, тобто усвідомлювати його як інтегральне утворення, що відображає його системний характер. Потенціал визначається як провідна характеристика спроможності людини, що „становить таку його внутрішню, духовну енергію і діяльну позицію, яка спрямована на творче самовираження, самореалізацію людських сутнісних сил” [5].

Потенціал належить до складової дефініційної сутності багатьох понять (І. Бех, Г. Волков, В. Загвязинський, О. Кірічук, І. Красногородський, К. Роджерс). У дослідженнях його визначають на суспільному та особистісному рівнях (Ю. Афанасьєв, М. Каган, Ю. Канигін, А. Маслоу, В. Патрушев, Л. Сохань). У процесі саморозвитку людини, у розгортанні та реалізації її вроджених можливостей, як вважають М. Бобнева, В. Гузенко, В. Іванов, М. Іовчук, В. Межуєв, О. Чуланова, В. Шинкарук, виявляється сутність культури. Ми погоджуємось з тими дослідниками, які під інтелектуальним потенціалом особистості розуміють конкретного носія,

тобто суб'єкта на рівні його власної індивідуальної свідомості, відповідної системи цінностей [5].

Духовний потенціал особистості з позиції розкриття її сутнісних сил охарактеризував О. Олексюк. Евристичну ємність науково-теоретичної сутності поняття “потенціал” розкрито в дефініційній сукупності визначень у межах духовного потенціалу. Окреслюючи духовні сутнісні сили в культурному процесі, О. Олексюк визначає їх наповнення змістом соціального життя, як перевершуючі здатність відносно самої людини “в її індивідуальній емпіричності і залежно від соціальних сфер, навколо яких вони організуються, стають своєрідними “концентрантами” естетичного, морального та теоретичного свідовідношення”. Евристичну ємність потенціалу автор конкретизує формулюванням естетичного потенціалу мистецтва, який є “міра можливостей актуалізувати його естетичну сутнісну силу в реальній культурній ситуації та в надбуттєвості через здатність інтегрувати діалог зі світом”, згідно з педагогічною концепцією – „міру можливостей актуалізації духовної сутнісної сили в реальній цілеспрямованій діяльності встановлює духовний потенціал особистості”. Духовний потенціал особистості автор окреслив як “пріоритетний вектор руху музично-педагогічної освіти ХХІ ст.” [7].

Розкриваючи інтелектуально-креативний потенціал як бінарне утворення, доречно визначити поняття “інтелект”. Сучасна наука апелює декількома десятками цих визначень [4, с. 57], у розробці якого брали участь В. Виноградов, С. Гончаренко, М. Гордійчук, І. Зязюн, Ю. Канигін, Г. Келдиш, О. Клепиков, Є. Коваленко, І. Кучерявий, Ж. Піаже, Г. Самсонов, Ю. Яковенко та ін. Інтелект визначений наукою як здатність до мислення, особливо до його вищих теоретичних рівнів, а інтелектуалізація – збільшення питомої ваги розумових функцій людини, підвищення її кваліфікаційного та культурно-освітнього рівня.

З погляду психології інтелект є психічною адаптацією до нових умов. На думку Ж. Піаже, інтелект – “гнучка і водночас структурна рівновага поведінки... Як найбільш досконала з психологічних адаптацій, інтелект служить... найефективнішим засобом у взаємодіях суб'єкта з навколишнім світом” [4, с. 58].

Особливу увагу ми звертаємо на логіку сполучення двох проявів людських потенцій в діалектичному взаємозв'язку – “інтелектуальні почуття”, спільній позиції дефініційного статусу, які визначив І. Зязюн як “психофізіологічні переживання людини (позитивні і негативні), зумовлені сферою людського інтелекту... викликані співвідношенням об'єкта сприймання й інтелектуального потенціалу особистості” [8, с. 231]. Інтелектуальні почуття (згідно з визначенням С. Гончаренко в Українському педагогічному словнику) виникають у процесі пізнавальної діяльності

людини й нею зумовлені. “Характерною особливістю інтелектуальних почуттів є те, що вони виникають під час самої інтелектуальної діяльності”, до того ж “сприяють формуванню стійких пізнавальних інтересів”, які позитивно впливають на розвиток інтелектуальних почуттів.

На думку І. Кучерявого, О. Клепікова, всебічний та гармонійний розвиток особистості “визначається сукупністю усіх суспільних відносин; творче свідоме ставлення до праці розкриває сутнісні потенції конкретної людини”. На думку авторів, поняття інтелектуальний потенціал передає соціально-психологічні можливості особи, “відображає такі явища, як здібності, знання, навички та уміння. До структури інтелектуального потенціалу належать духовні цінності, ідеали, переконання, орієнтації, інтереси особи” [4, с. 40–44]. Інтелектуальний потенціал – це “особистісні досягнення в розвитку логічного мислення, що характеризуються неповторністю, унікальністю творчого обдарування і творчої дії людини” [8, с. 230].

Креативність (лат. *creation* – творення) як творчі можливості, що можуть виявлятися, на думку М. Ярмаченка, “в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності”. Креативність є “відносно незалежний фактор обдарованості, що рідко відображається в тестах інтелекту”, високі показники креативності не гарантують, але “збільшують вірогідність їх появи при наявності високої мотивації до творчості і оволодіння необхідними творчими уміннями” [8, с. 270].

Визначаючи місце та роль інтелекту в структурі творчої активності особи (завдяки креативним здібностям), науковці вважають, що “слід наголосити на його здатність виконувати адаптивну функцію, створювати гнучку і водночас стійку рівновагу в поведінці людини” [4, с. 62].

У психолого-педагогічній літературі в контексті реалізації власних індивідуально-креативних потенційних можливостей в професійній діяльності (Н. Кичук, Є. Михайлова, С. Терещук) розкрито методологічне поєднання діяльного (Л. Виготський, Є. Клімов, О. Леонт'єв) та особистісного підходів (Б. Анан'єв, І. Бех, Г. Балл, Г. Костюк, С. Сисоєва). На рівні принципової перебудови у вищих навчальних закладах увага вчених зосереджена на спроможності постійно поповнювати й ефективно реалізовувати потенційні можливості, активізувати їх у студентів (Н. Кузьміна, В. Маралов, О. Пехота, О. Хмелюк, Р. Цокур).

Проблема формування творчого потенціалу продовжує бути предметом наукових досліджень, доводячи його дефініційну перспективу в психолого-педагогічній науці (О. Анісімов, І. Василевська, Л. Закрекова, Г. Мамус, Є. Михайлова, Л. Пуховська, О. Рудницька, Т. Шелелкова).

Аналіз наукових досліджень виявляє дефініційну спорідненість потенціалу з інтелектуальними креативними здібностями особистості, що дає

підстави в контексті фортепіанної школи усвідомити евристичну єдність цих складових, інтегрувати їх у спільну бінарно-функціональну дефініцію. Ми визначаємо *інтелектуально-креативний потенціал студентів-піаністів як систему вроджених і розвинених здібностей та рис на рівні виявлених сутнісних сил, здатних до інтеграції нових ідей і подальшого їх відтворення в концертному виконанні, які усвідомлюємо в процесі їх реалізації та вдосконалення. Завдяки цьому уможлиблюється виявлення ще нерозкритих творчих можливостей особистості, пристосування до нових соціальних обставин та їх функціонування як самоцінного явища культури громадського суспільства.*

Інтелектуальна культура освітніх закладів пронизує не лише навчально-виховну діяльність, технології опанування навчальними дисциплінами, а й процес педагогічного спілкування професорів зі своїми студентами. Успіх творення громадянського суспільства в Україні буде неможливим без високої культури особистості, що поєднує “гуманність, толерантність, розуміння найвищої цінності людини... повагу до людей інших держав... із самоповагою до своєї національної приналежності” [2, с. 39–40]. За умов аксіологічного спрямування навчального процесу, спрямованого на творчу діяльність особистості, розкривається інтелектуально-творчий потенціал як особистісна риса студентської молоді.

У мистецьких вищих освітніх закладах студенти опиняються в умовах високої інтелігентності своїх наставників, постійної участі в безпосередньому творенні музичної культури завдяки виступам у просвітницьких концертах, виборюванню високих професійних винагород на відповідних міжнародних музичних змаганнях тощо.

Дослідження інтелектуально-креативного потенціалу в структурі позанавчальної самостійної професійної діяльності студента-піаніста дає змогу визначити його як складний особистісно-діяльнісний феномен, який розкривається у виконавській інтерпретації музичних творів, індивідуальних методах опанування фортепіано, власній манері інтелектуально-творчої музичної просвітницької роботи як засобу музично-естетичного впливу на громадянське суспільство. Здійснення цих інтелектуально-креативних потенцій музикантів-піаністів залежить від неповторних індивідуальних психологічних особливостей кожного з них, освітніх досягнень, специфічних музично-творчих проєктів та їх реалізації за допомогою спеціальних умінь і навичок, набутих у фортепіанній підготовці під керівництвом педагогів та з допомогою батьків.

Спрацювання генетичного коду дітей музикантів-піаністів, який детермінується інтелектуально-творчим потенціалом їхніх батьків, цілком ймовірне. В цій мінісоціальній групі – родині, частині громадянського суспільства – не лише зберігаються кращі традиції української фортепіанної

школи, а й забезпечується подальший їхній розвиток. Це відбувається завдяки мотивації на усвідомлення самоцінності піаністичної традиції як професійного надбання музичної культури та суб'єкта її подальшого розвитку – студента-піаніста (носія української культури світовій спільноті). Такі музичні родини – берегині української музичної культури, зокрема піаністичної. Вони, усвідомлюючи культуротворчу місію власної долі академічного музиканта, спрямовують свідомість своїх дітей на культуротворчу перспективу їхньої музично-піаністичної діяльності, допомагають разом з їхніми педагогами реалізовувати та утримувати свідомо чи підсвідомо водночас родинні й опосередковано громадянські суспільно-ціннісні позиції. До продовжувачів української фортепіанної школи належать О. Александров та А. Роціна, Б. Федоров та Т. Абаєва, І. Рябов та О. Орлова, В. Титович та Н. Лисіна та багато інших.

Прикладів прояву значного інтелектуально-креативного потенціалу молодого покоління піаністів, який успішно реалізується в позанавчальній, концертно-виконавській діяльності, в Україні можна знайти багато. Це, зокрема, Анастасія Титович та Олександр Чугай, студенти Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського, які виховані в родині музикантів. Їхні батьки – піаністи, продовжувачі самотутньої київської фортепіанної школи, що увібрала кращі узагальнені традиції європейської, санкт-петербурзької, московської шкіл, які не полишили піаністичної практики в різних музичних освітніх закладах і дотепер продовжують формувати разом із високим професіоналізмом музиканта-піаніста й суспільно-ціннісні погляди своїх вихованців.

Анастасія Титович (мати – Н. Лисіна, кандидат педагогічних наук, доцент Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова, батько – В. Титович, доцент Національного університету культури і мистецтва, м. Київ) з восьми років постійно виступає в концертах як солістка та ансамблістка з різними програмами в багатьох містах України (Вінниця, Донецьк, Київ, Кривий Ріг, Луганськ, Миколаїв, Одеса, Херсон, Ялта та ін.); блискучими виступами бентежила музичну уяву вимогливої публіки в багатьох країнах світу (Австрії, Греції, Італії, Польщі, Росії, Швейцарії). Не залишала байдужими до своєї піаністичної майстерності і прискіпливих членів журі міжнародних конкурсів (у 1995–2004 роках отримала сім високих винагород). Завдячуючи своїм батькам та педагогам (Н. Толпиго, Б. Архімович, Е. Ткач), молода піаністка демонструє високий професіоналізм; відзначена (2003) іменною стипендією Президента України, успішно поєднує навчання з концертно-виконавською діяльністю, гастролуючи в Австрії, США, Україні.

Олександр Чугай (мати – Н. Чугай, викладач музичного мистецтва СШ № 102 м. Києва, батько – О. Чугай, старший викладач кафедри фортепіанного

виконавства і художньої культури Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова) з десяти років веде активну концертно-виконавську діяльність без відриву від навчання в КССМШ ім. М. Лисенка. Своїм досконалим виконанням шедеврів фортепіанної музики зачаровує слухачів Греції, Ізраїля, Кореї, Росії, США, Туреччини, України, Франції, Швейцарії. У десятирічному віці отримав першу винагороду в Греції на міжнародному конкурсі “Konzerteum” (III премія). За вісім років напруженої праці молодий виконавець, один з кращих та найперспективніших українських піаністів, під педагогічним керівництвом своїх викладачів (Т. Абаєвої, Б. Федорова) отримав тринадцять винагород престижних конкурсів піаністів, серед яких чотири перші премії, дві – другі, три – треті, а також – дипломи лауреата. Олександр продовжує вдосконалювати свою піаністичну майстерність в НМАУ ім. П. Чайковського.

У результаті рефлексивно-критичного аналізу відповідного науково-теоретичного матеріалу, узагальнення набутого практичною педагогікою досвіду ми визначили сутність інтелектуально-творчого потенціалу особистості студента-піаніста як бінарне змістове утворення в контексті фортепіанної школи в межах теоретичного узагальнення особистісних сутнісних сил, що розкриваються завдяки інтелектуальним та креативним здібностям й практичній реалізації відповідного потенціалу в самостійній творчій діяльності. Інтелектуально-креативний потенціал музиканта має широкий спектр прояву завдяки багатокомпонентній структурі його професійно-творчої діяльності. Особливого “звучання” інтелектуально-творчий потенціал українських студентів-піаністів набуває у виконавській компоненті їхньої музично-професійної діяльності, де реалізуються власні можливості суб’єктів творчості як суспільно-ціннісне явище.

---

1. *Гаджиев К. С.* Концепция гражданского общества: идейные истоки и основные вехи формирования // Вопросы философии. 1991. № 7. С. 29.

2. *Горенко-Баранівська Л. І.* Культура як українознавство. К., 2003.

3. *Куценко О. Д.* Інтелектуальна та громадянська культура як принципи університетської освіти // Сучасний стан вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи: Тез. доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (24–25 трав. 2000 р., м. Київ). К., 2000. С. 429–431.

4. *Кучерявий І. Т., Клепиков О. І.* Творчість – основа розвитку потенційних джерел особистості: Навч. посіб. К., 2000.

5. *Личность: внутренний мир и саморегуляция: идеи, концепции, взгляды.* СПб., 1996.

6. *Одинцова А. В.* Гражданское общество: прошлое, настоящее, будущее // Социально-политические науки. 1991. № 12. С. 41.
7. *Олексюк О. М., Ткач. М. М.* Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва: Навч. посіб. К., 2004. С. 6–216.
8. Педагогічний словник / За ред. М. Д. Ярмаченка. К., 2001.
9. *Шип Н. А.* Теоретичні постулати на історична доля громадянського суспільства // Громадянське суспільство у світовому та українському вимірах: Матеріали засідання Дискусій. клубу укр. наук.-пед. інтелігенції 22 листопада 2002 р. К., 2002. С. 9
10. *Щедрова Г. П.* Громадянське суспільство, правова, державна і політична свідомість громадян. К., 1994. С. 15.

INTELLECTUAL AND CREATIVE POTENTIAL OF STUDENTS-PIANISTS AS SOCIAL AND VALUABLE PHENOMENON

Nataliya Gural'nyk

*Drahomanov National Pedagogical University
Pyrohov Str., 9, UA – 01601 Kyiv, Ukraine*

The article defines the essence of intellectual and creative potential in the context of civic society. It outlines the concepts on the basis of music performing activity of students-pianists in Ukraine as a social and valuable phenomenon.

Key words: intellectual and creative potential, public society, student-pianist.

Стаття надійшла до редколегії 12.10.2005
Прийнята до друку 19.05.2006